

jával foglalkozik a szerző, természetesen — csakúgy mint az előző hatvan oldalon át — szalagokról, feljegyzésekből vett példamondatokkal alátámasztva minden meglátását, állítását. A mondatrészek taglalása után részletezi az oly gyakran előforduló, többszörös tiltást és tagadást, a „dilemmát okozó” e kérdőszó szórendjét. A gyakorlott gyűjtőnek semmi sem kerüli el a figyelmét: a rögtönzött beszédben gyakori betegségekre

— a pongyola, logikátlan, csapongó mondatfűzés, a mondatok többszöri elkezdése illetve azok félbemaradása, a mondatkeveredés, -átszövődés — szintén kitér.

A zárófejezetben vajdasági népnyelvi és köznyelvi szövegek szerepelnek annak illusztrálására, hogy az adott nyelvi közegben élők hogyan beszélnek, fogalmaznak, milyen is egy-egy tájegység „élő beszéde”.

TURI Márta

DEVIÁNS RÍTUSOK

Jean Genet: *Drámák*. Európa, Budapest, 1986

Genet drámái világában a színház ősforrásainak reinkarnálódását követhetjük nyomon. A színházét, mely a rítusban, a kultikus cselekvésben gyökerezik. Genet színháza azonban nem oly módon teremti meg a maga rítusait, hogy megismételne a régebbi korok kultikus ceremóniái által betöltött társadalmi funkciót, hanem a funkció helyett a struktúrát teremti újjá. Korunkban semmilyen rítus nem alkalmas arra, hogy ösztársadalmi vagy közösségi funkciókból táplálkozzon. Genet mesterkéltn, konstruált, affektált színpadi rituáléi sem ebből, hanem az egyén pszichikumából táplálkoznak. De nem az egóból, nem a személyiségnek a társadalmi normákat magáévá tevő rétegéből, hanem a tudattalanból, az ösztönéből, a normákat áthágó vágyakból és készletésekből. E drámák rítusai nem láts, hanem manifeszt módon képviselik a társadalmi devianciák bizonyos fajtáit, és a művek alapja nem más, mint e devianciáknak a rítuson keresztül való strukturalása. A tagolatlan, formátlan, áradó folyamatoknak szigorú szabályrendszerbe történő kényszerítése, hogy a deviancia ily módon társadalmilag (kulturálisan) tolerálhatóvá és integrálhatóvá váljék.

E devians rítusok egyik sajátosságaként Genet a személyiség belső

strukturálatlanságát oly módon ábrázolja, hogy e szertartások egyik alkotóelemévé a szakadatlanul maszkot és arcot, szerepet és identitást váltó szereplőket teszi. Genet rítusai az *átváltozás* rítusai, s mint ilyenek egyfelől az ősi szertartások lényegét idézik, hiszen a rítusok eredendően mindig valamilyen természeti-társadalmi fordulathoz, átalakuláshoz kötődtek, másfelől ezekkel az átváltozásokkal drámái arra a létlélményre reflektálnak, amelyet a huszadik századi ember identitásvesztésének szoktak nevezni. Genet színjátékairól egyik elemzője — Robert Brustein — azt állapítja meg, hogy e művekkel „Genet az átalakulásnak, egy tárgy valami mássá való átváltozásának a drámáját hozta létre. Semmi sem az, aminek látszik; minden éppen valami mássá van átalakulóban”. A Brustein által leírt átváltozás nemcsak a tárgyakra, hanem a személyekre is igaz. *A cselédek* és *Az erkély* szereplőiről a művek során egyszer csak megtudjuk, hogy valójában nem azok, akiknek odáig megismertük őket. Szerepet játszottak. Erről mondja az író egyik első monográfusa, Sartre, hogy „Genet darabjaiban mindegyik szereplőnek egy olyan szereplő szerepét kell eljátszania, aki szerepet játszik”. E drámák világában az egyéni identitás felszívódik, kámforrá válik a végtelenségig vitt szerepjátásban. A Madame-ot játszó cselédek, a püspö-

köt játszó gázszerelő, *A négerékben* tehénné váló misszionárius mind azt példázza, hogy Genet alakjai számára a ritus nem „játék”, nem passzió, hanem életük alapközege, elengedhetetlen tartozéka, devianciájuk társadalmilag tolerálható formája.

E ritusok devianciája az alapjukat képező két összetevőből is magyarázható. Abból, hogy Genet írói világát a pánszexualitás és a halálkultusz kettőssége határozza meg. Az ősi ritusok vezérmotívuma ugyancsak a szexus, a teremtés, a nemzés és a meghalás, pusztulás volt. Ezek az eredeti kultikus cselekvések — amelyek a dráma és a színház kezdetét jelentik — a keletkezés és elmúlás együtt-létét, együvé tartozását ábrázolták: az áldozatot és az újjászületést. Ami akkor és abban a formában a társadalom létének normális működését biztosította, az ebben a huszadik századi reinkarnációban már csak devianciák szublimálása lehet. Hiszen Genet ritusaiban a „pánszexualitás”, a phalloszkultusz, valamint a nekrofilia, a halálimádat a mai társadalomban már nem tölt be közösségi értékeket, nem jelenti a mindennapi élet kereteinek kijelölését, hanem szubkul-

turális „elferdülések” kifejeződéseként értelmezhető. Ez az értelmezés azonban nemcsak Genet drámáiról ad képet, hanem legalább annyira korunkról is, melyben Erosz és Thanatosz Genet által ábrázolt tartalmait mint devianciák, „elhajlások” és „elferdülések” jelennek meg.

E genet-i ritusok formájukban is viszonyulnak azokhoz a cselekvésfajtákhoz, amelyek — intézményesült formában — továbbéltetik e szertartások bizonyos mozzanatait. Így drámáiban felismerhetők a mise liturgiájának elemei, a bírósági tárgyalás, az ítélszék ceremoniális formái, illetve a szerepjátszáshoz tartozó maszkhasználati, mimoszi sajátosságok. Műveinek kultikus gyökereit példázzák az állandóan jelenlevő maszkok (tárgy és szerep értelemben egyaránt), valamint a koturnus szerepeltetése *Az erkély* püspökének esetében. Ezek a formai jegyek is jelzik, hogy Genet ritusai színházi fogantatásúak is. Dráma és színház szimbiotikus kapcsolatában ugyancsak a ritusnak drámát és színházat egyaránt megalapozó sajátosságaira ismerhetünk.

P. MÜLLER Péter (Pécs)

SZÍNHÁZ

JÁTSSZUNK MOLIÈRE-T!

Végtelenül egyszerű dramaturgiai képletet követve szerkesztette meg Molière a *Férjek iskoláját*.

Sganarelle, a vénember szerelmes gyámlányába, Izabellába, akinek viszont a szomszéd fiatalember, Valér tetszik. Csakhogy Sganarelle szigorúan felügyel, Izabellától még ennek testvérhúgát is eltiltja, mert a felette gyámkodó Ariste — különben Sganarelle testvérbátyja — szerinte

Játsszunk Molière-t! Újvidéki Színház. Rendező: Ljubomir Draškić. Díszlet: Petar Pašić. Jelmez: Branka Petrović. Zene: Vojislav Kostić. Koreográfus: Ljiljana Dubović. Színeszek: Fejes György, Soltis Lajos, Banka János, Venczel Valentin, László Sándor, Szilágyi Nándor, Banka Gabriella, F. Várady Hainalka és Ladik Katalin.